

The authors concluded that the main determinants that had a negative impact on the process of Ukrainianization were the actions of the governments of the USSR and the Ukrainian SSR, implemented in decrees and regulations based on ideological principles of that time politics. Prospects for further scientific research may be considering the issue of Ukrainianization of a general education school in the Southern region of Ukraine in the period of progressive tendencies of the Ukrainianization process in 1923-1930s.

Key words: de-Ukrainianization, ideology, cultural construction, regression, Russian language, Ukrainianization, unification, government policy.

УДК 378-044.337(447.52) (091)

Лариса Корж-Усенко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0001-9538-4147

DOI 10.24139/2312-5993/2019.10/257-268

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У СУМСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА: СПРОБА ІСТОРИЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ

У розвідці виокремлено етапи трансформації системи підготовки фахівців у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка. Висвітлено провідні тенденції й особливості функціонування закладу вищої педагогічної освіти в залежності від впливу комплексу окреслених чинників. Схарактеризовано оновлення підходів до мети, цінностей, принципів підготовки майбутніх учителів відповідно до вимог суспільства, специфіки академічного середовища та зміни пріоритетів політики держави в галузі вищої освіти. Розкрито успіхи і труднощі у формуванні педагогічних та науково-педагогічних кадрів на базі Сумського державного педагогічного університету в історичній ретроспективі та в умовах сьогодення. Представлено форми й засоби розвитку професійної майстерності та громадянського світогляду майбутніх учителів у процесі академічної та позанавчальної роботи.

Ключові слова: *підготовка фахівця, педагогічні та науково-педагогічні кадри, організація освітнього процесу, навчання, виховання, заклад вищої освіти, університет.*

Постановка проблеми. В умовах розбудови незалежної Української держави актуалізується необхідність модернізації системи підготовки фахівців, формування нової генерації української молоді, здатної адекватно реагувати на виклики інформаційного суспільства з урахуванням потреб сучасного ринку праці. Поділяємо думку Огнев'юка, що для належного позиціонування в міжнародній спільноті Україна «має не тільки готувати кваліфікованих фахівців, але й формувати соціально зрілих, відповідальних, культурних, духовно зрілих громадян нашої держави» (Огневюк 2003, с. 3).

Серед лідерів вищої педагогічної освіти в північно-східному регіоні України – Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, що упродовж 95 років успішно реалізує комплекс соціально значущих функцій. Як засвідчують сучасні дослідники, ювілеї альма-матер часто спонукають до рефлексії історичного досвіду, осмислення здобутків і прорахунків у діяльності закладу, окремих структурних підрозділів, окреслення перспективних напрямів і засобів удосконалення системи підготовки майбутніх вчителів.

Аналіз актуальних досліджень. Вагомими історико-педагогічними дослідженнями становлення та розвитку вітчизняної системи професійної підготовки вчителя є праці А. Алексюка, Л. Вовк, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, С. Золотухіної, Г. Кловак, В. Лугового, В. Майбороди, О. Сухомлинської, М. Ярмаченка та ін. Окремі аспекти історії і сьогодення Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка висвітлено в наукових розвідках, довідково-інформаційних та публіцистичних виданнях В. Бугаєнка, В. Голубченка, А. Іванченка, Л. Корж, Г. Корогод, М. Осташевського, В. Снагощенко, П. Швачка, М. Юхоменка та ін.

Мета статті полягає у виокремленні етапів, провідних тенденцій та особливостей трансформації системи підготовки фахівців у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка.

Методи дослідження. За допомогою текстологічного аналізу здійснено опрацювання джерельної бази та історіографічного доробку з обраної проблеми. Завдяки методу ретроспективного аналізу розкрито успіхи і труднощі в забезпеченні підготовки педагогічних та науково-педагогічних кадрів на базі Сумського педагогічного університету. На підставі діахронного аналізу контекстуальних змін в академічному середовищі та курсі держави в галузі вищої освіти схарактеризовано динаміку оновлення мети, цінностей, принципів, навчання і виховання фахівців педагогічного профілю. З використанням методу узагальнення виокремлено етапи, провідні тенденції та особливості підготовки фахівців у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка.

Виклад основного матеріалу. Історія Сумського педагогічного університету як соціального інституту ввібрала в себе особливості підготовки майбутнього вчителя і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації за певних суспільних умов, що актуалізує необхідність здійснення періодизації досліджуваного феномену. Передусім зазначимо, що першим осередком вищої освіти в Сумах, попередником педагогічної альма-матер, можна вважати Сумський народний університет, що діяв у часи національного державотворення 1917–1918 років (Корж-Усенко, 2018, с. 321). За участі членів товариства «Просвіта» імені Т. Шевченка читалися лекції (зокрема, українознавчого й педагогічного змісту), спрямовані на розвиток громадянської і національної свідомості, творчої самодіяльності

слухачів. У розвідках деяких авторитетних авторів (Розовик, 2004; Купрійчук, 2011) йдеться про фінансування і відкриття у 1918 році Сумського педагогічного інституту за підтримки уряду гетьмана П. Скоропадського, проте брак документальних свідчень не дозволяє висвітлити ступінь реалізації цього задуму просвітян.

Після проведення радянськими органами масової кампанії ідеологічної пропаганди серед «шкравів» (шкільних робітників) у Сумах відкрито вищі педагогічні курси (1924 р.), з часом реорганізовані на Сумський педагогічний технікум (1925 р.), Сумський інститут соціального виховання (1930 р.) та Сумський державний педагогічний інститут (1933 р.). Діахронний аналіз структурної розбудови закладу засвідчує зміни спектру підготовки фахівців у залежності від пріоритетів державної політики і вимог практики: якщо інститут соціального виховання мав чотири відділення (соціально-економічне, агробіологічне, мовно-літературне, техніко-математичне), то з реорганізацією на педагогічний інститут було відкрито чотири факультети: історичний, природознавчий, мовно-літературний (українське і російське відділення), фізико-математичний (фізичне і математичне відділення). Вечірнє й заочне відділення призначалися передусім для вчителів, які здобували вищу освіту без відриву від виробництва. Підготовка абітурієнтів здійснювалася на базі низки робітфаків. Унаслідок державної реструктуризації системи педагогічної освіти 1935 р. у складі Сумського педінституту функціонувало тільки фізико-математичний і природознавчий факультети, тоді як два інших переведено до Харкова і Полтави. Проте невдовзі роботу історичного (1938 р.) і мовно-літературного факультетів (1940 р.) у СДПІ було відновлено (Корж, 1999, с. 29).

Основу освітнього процесу в Сумському педтехнікумі становив лекційний метод, поєднаний із елементами комплексного, ланкового, екскурсійного, бригадно-лабораторного; значна увага приділялася консультаціям та самостійній роботі. Зміст освіти вирізнявся зростанням питомої ваги суспільствознавчого компоненту порівняно з виробничим та професійно-орієнтованим. На відміну від багатьох аналогічних закладів, освітній процес у Сумському педтехнікумі здійснювався українською мовою; на вельми високому рівні відбувалося проведення педагогічної практики. Розвитку творчих здібностей, ініціативності, критичного мислення майбутніх учителів сприяли розробка викладачами авторських програм, використання зарубіжної й вітчизняної літератури, активне залучення молоді до гурткової, клубної, студійної роботи (особливо в галузі українознавства, краєзнавства, мистецтвознавства).

Починаючи з 30-х років ХХ століття, посилюлися тенденції до централізації, уніфікації, масовізації, русифікації в системі підготовки фахівців педагогічного профілю. Керівництво інституту отримувало догани за недобір студентів на російське відділення та провал кампанії популяризації російської

мови. Згодом педінститут, який раніше виступав суто методичним осередком, отримав право здійснювати наукову роботу, що підтверджувало курс на університетизацію вищої педагогічної освіти. Зміцнення матеріально-технічної бази, чітке планування академічної та наукової роботи, запровадження єдиних державних навчальних програм і підручників призвело до посилення репродуктивного характеру засвоєння знань, ідеологізації та масовізації освіти. У цей час на заочному відділенні навчалося значно більше студентів, ніж на стаціонарі. Провідними критеріями якості підготовки фахівців, запорукою кар'єрного зростання виступали політична грамотність, громадська активність, здатність до викриття «ворогів народу». Викладачі і студенти зобов'язувалися вести активну громадську роботу, що передбачала пропаганду радянської влади, участь в індустріалізації, колективізації, атеїстичних кампаніях, ліквідації неграмотності, що часто заважало виконанню навчального плану. Оскільки майбутніх учителів позиціонували передусім як фахівців із формування «нової радянської людини» і «борців ідеологічного фронту за перемогу світової пролетарської революції», посилилася тенденція до мілітаризації вищої освіти. Обов'язковою була фізична й військова підготовка викладачів та студентів (хлопців і дівчат) на основі введення елементів військової педагогіки до викладання різних дисциплін і тематики дипломних робіт, відкриття військових кафедр і таборів, що здійснювалося під керівництвом помічника директора по військовій і таємній частині (Корж 1999, с. 41). На кількісних та якісних показниках підготовки фахівців, створенні атмосфери довіри і співробітництва між учасниками освітнього процесу негативним чином позначилася практика систематичних ідеологічних чисток і масових репресій студентсько-викладацького складу.

Значних втрат людських і матеріальних ресурсів зазнав Сумський педагогічний інститут унаслідок Другої світової війни. Так, у 1947 році серед науково-педагогічних працівників СДПІ налічувалося тільки 3 кандидати наук і 5 доцентів (Прохоренко 2010, с. 180). У 1957 році успіхи інституту в підготовці педагогічних кадрів відзначено присвоєнням закладу імені видатного земляка, педагога і письменника А. С. Макаренка. Згідно з постановою Міністерства освіти УРСР 1977 року про підсумки республіканського конкурсу педагогічних інститутів СДПІ імені А. С. Макаренка здобув II місце за кращу організацію навчання, побуту та умов праці колективу. Про розширення спектру підготовки фахівців свідчить поява нових факультетів – англійської мови (1962 р.), згодом перетвореного на факультет іноземних мов, музично-педагогічного (1978 р.), фізичної культури (1980 р.), відновлення історичного факультету (1981 р.). У 1960-х роках загальнонауковий факультет Сумського педінституту забезпечував підготовку фахівців непедагогічних спеціальностей (від бібліотекарів до бухгалтерів). У 1998 році 7 факультетів

(фізико-математичний, природничо-географічний, історичний, філологічний, музично-педагогічний, факультет іноземних мов, фізичного виховання) та факультету післядипломної освіти СДПІ здійснювали підготовку за 19 подвійними спеціальностями. Для оптимізації профорієнтаційної роботи працювали підготовчі курси до інституту (зокрема в райцентрах), а в 1970-х роках серед перших у республіці відкрито факультет майбутнього вчителя (очно-заочне та вечірнє відділення). Для підготовки майбутніх учителів до здійснення позакласної роботи створено факультет громадських професій – один із перших в Україні, зі школами піонервожатого, керівника танцювального, драматичного, хорового колективів, літературного гуртка, громадського інструктора, судді зі спорту, екскурсовода, інструктора «з нової радянської обрядовості», молодого лектора з відділами суспільствознавчих, педагогічних і спеціальних наук (Иванченко та Швачко 1984, с. 8).

Зміцнення в 70-х роках ХХ століття матеріально-технічної бази закладу позначилося на зростанні кількості та якості підготовки фахівців, активізації науково-дослідницької, культурно-виховної і спортивно-масової роботи. Значних успіхів досягли викладачі та студенти в галузі вдосконалення технологій на підприємствах міста і країни. Вчені СДПІ виконували важливі наукові розробки за госпдоговірною тематикою на замовлення низки науково-дослідних інститутів АН УРСР та АН СРСР. Значно активізувалося залучення студентства до здійснення науково-дослідної роботи з перспективами практичного застосування. Так, у 1983 році кафедрою фізики спільно з виробничим об'єднанням «Електрон» завершено госпдоговірну тему щодо виготовлення комплекту наочних посібників з радіоелектроніки для шкіл (керівник – доцент В. Г. Шамоня) (Корж, 1999, с. 55).

Завдяки розширенню співробітництва з провідними закладами вищої освіти СРСР у 70-х роках ХХ століття Сумський педагогічний інститут перетворився на потужний центр післядипломної освіти педагогічних кадрів, на базі якого проводилися науково-методичні семінари для вчителів міста та області. Інститут надавав шефську допомогу викладачам Лебединського педагогічного училища для підвищення їхнього професійного рівня, передусім завдяки організації відповідних циклів лекцій. На курсах перепідготовки вчителів викладачі давали поради щодо ефективних форм і методів навчання, допомагали складати плани самоосвіти, проводили систематичні консультації, надавали необхідну методичну літературу, забезпечували допомогу здобувачам наукових ступенів. Цікавою педагогічною новацією стало проведення співробітниками кафедри самоосвіти СДПІ циклу телеуроків для вчителів міста й області. Викладачі провадили значну роботу, спрямовану на залучення обдарованої молоді з нахилом до педагогічної праці до поглиблення освіти в інституті.

Ідеологічний вишкіл викладачів і студентів здійснювався завдяки організації семінарів для керівних комсомольських кадрів, школи марксизму-ленінізму. У навчальній, науковій і позанавчальній роботі особлива увага приділялася висвітленню міжнародного становища СРСР, розкриттю керівної ролі партії в науково-технічному прогресі. Велике значення мало військово-патріотичне та інтернаціональне виховання майбутніх учителів, узгоджене з планом роботи клубу інтернаціональної дружби «Ровесник», що проводив зустрічі з юнаками і дівчатами із В'єтнаму, Індії, Китаю, Албанії, Узбекистану, представниками країн соціалістичного табору. Інститут виконував функції ідеологічної просвіти, педагогізації, інтелектуалізації населення, розповсюдження практично доцільних знань у процесі роботи вечірніх відділів, навчально-консультаційних пунктів, різноманітних курсів, проведення творчих зустрічей, під час виступів викладачів (передусім членів товариства «Знання») в засобах масової інформації, що здійснювалося на громадських засадах.

Студенти залучалися до роботи у «третьому трудовому семестрі»: працювали вихователями й вожатими в піонерських таборах, на дитячих майданчиках при ЖЕКах, у студентських будівельних загонах, на збиранні урожаю; брали участь в освоєнні цілини, спорудженні стратегічних державних об'єктів. Реалізації творчого потенціалу студентства сприяло активне залучення молоді до позанавчальної роботи. При студентському клубі працювало 12 спортивних секцій, 11 гуртків художньої самодіяльності, вокально-інструментальний ансамбль, духовий оркестр, фотгурток, бібліотечний і танцювальний гуртки, гурток естетики побуту, студентський драматичний театр, літературно-творче об'єднання «Орфей», інститутський академічний хор, хор народної пісні. Серед широкого спектру заходів традиційними стали Посвята в студенти, Свято останнього дзвоника, День відкритих дверей, Декада першокурсника, Вечір відмінника, дні факультетів, кафедр, інтелектуальні вікторини, гуморини, зустрічі випускників, конкурси художньої самодіяльності, наукових студентських робіт, День праці, «Алло, ми шукаємо таланти», «А ну-мо, дівчата!» тощо. Спортивні команди були переможцями республіканських змагань з кульової стрільби, спортивного орієнтування, стрільби з лука.

У 1987 році Сумський педінститут імені А. С. Макаренка став закладом першої категорії, взявши курс на гуманізацію, демократизацію, деуніфікацію, розширення спектру освітніх послуг. Хоча підготовка вчителів здійснювалася за державними навчальними планами, проте програми з деяких предметів (передусім соціально-гуманітарного і педагогічного циклів) були розроблені викладачами СДПІ. Система контролю знань, умінь і навичок студентів забезпечувалася такими чином: перевірка на семінарських, практичних і лабораторних заняттях; періодична перевірка конспектів опрацьованої літератури та виконання індивідуальних завдань;

співбесіди щодо засвоєння матеріалу для самостійного вивчення; контроль виконання вимог до курсових і дипломних робіт; підсумковий контроль; деканатські й ректорські контрольні роботи; колоквиуми, заліки та екзамени в усній і письмовій формах.

У 1999 році освітній процес забезпечували 296 викладачів, з яких 6 % – докторів наук і професорів, 65,1 % кандидатів наук і доцентів. В аспірантурі, створеній у 1992 році, навчалося 68 викладачів; ще 35 осіб – в аспірантурах інших закладів. Динаміка приросту кадрів вищої кваліфікації становила 5–6 %. На денній формі навчалося 3180 студентів, на заочній – 1610 (Корж, 1999, с. 59). Діяло 16 творчих об'єднань і колективів, що готували лауреатів та призерів конкурсів і змагань міжнародного та державного рівнів. Причому студентський театр та академічний хор здобули звання народних.

Наукові дослідження професорсько-викладацького складу здійснювалися в традиційних і нових напрямках. Пріоритетними стали проблеми формування творчої особистості вчителя, новітніх технологій навчання і виховання у вищій школі, що реалізовувалися в експериментальних програмах та навчально-методичних посібниках, філософські проблеми синергетики і природознавства, вивчення властивостей плівок металів, іонних розплавів, гетероциклічних сполук, теоретичні проблеми алгебри, питання історії та культури рідного краю. У СДПІ функціонували проблемні лабораторії основ педагогічної творчості, гендерних досліджень, фізики тонких металевих плівок, рентгеноструктурних досліджень, органічного синтезу, фізико-хімічних методів дослідження, магнітних властивостей композиційних матеріалів, комп'ютерних засобів навчання, функціональної діагностики спортсменів. Систематично виходили збірники наукових праць викладачів із п'яти серій спеціальностей.

Сумський державний педагогічний інститут виступав базою для проведення олімпіад, науково-методичних нарад, симпозіумів, конференцій, спрямованих на вдосконалення освітнього процесу у вищій та середній школі, збереження довкілля, примноження культурних надбань. Систематичного характеру набули конференції з дослідження «Слова о полку Ігоревім», історико-краєзнавчі та природознавчі конференції, Макаренківські і Потебнянські читання; відзначення ювілеїв Т. Шевченка, О. Пушкіна, А. Чехова, П. Грабовського, О. Олеся, П. Куліша, інших визначних діячів. Упродовж своєї історії Сумський педагогічний був провідним освітянським, науковим та культурним осередком північно-східної України, що координував діяльність низки товариств та об'єднань, таких їх філіалів, як «Знання», «Товариство охорони пам'яток історії та культури», Спілка письменників України, Географічне товариство.

Успіхи у здійсненні академічної і науково-дослідної роботи уможливили зміну статусу закладу: згідно з рішенням Кабінету Міністрів України, 6 жовтня 1999 року на базі інституту створено Сумський державний

педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Метою закладу визнано формування кадрів інтелігенції, які засобами професійно-творчої діяльності сприяють розвитку духовної і матеріальної культури українського народу. Університет став центром комплексу педагогічних закладів освіти у складі 18 закладів різних рівнів акредитації: Лебединське педучилище, три педагогічні коледжі, чотири гімназії, чотири ліцеї, два професійно-технічних училища, середні школи міста та області. На базі Путивльського педколеджу, Лебединського педучилища та Шосткинської гуманітарної гімназії відкрито філії заочної форми навчання. У межах комплексу за інтегрованими навчальними планами здійснювалася робота, що передбачала продовження навчання в університеті за скороченими термінами.

Перед університетською громадою постали завдання виконання цілого комплексу функцій: підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації вчителів; проведення фундаментальних, пошукових, прикладних наукових досліджень; узагальнення передового педагогічного досвіду; розробка посібників і підручників для середньої та вищої школи; підвищення загальноосвітнього й культурного рівня населення на основі поширення педагогічних, гуманітарних, економічних, політичних, екологічних знань, залучення до кращих національних традицій; розвиток зв'язків із закладами освіти України та зарубіжними країнами. Свідченням високого рівня підготовки педагогічних і науково-педагогічних кадрів є визнання СумДПУ імені А. С. Макаренка лауреатом рейтингу закладів вищої освіти України «Софія Київська» (2004 р.) і здобуття відзнаки міжнародного академічного рейтингу популярності та якості «Золота фортуна» в номінації «За вагомий внесок у справу розбудови України та високий професіоналізм» (2009 р.).

На сучасному етапі у складі університету функціонують чотири навчально-наукові інститути (педагогіки і психології; фізичної культури; історії та філософії; культури і мистецтв), три факультети (природничо-географічний, фізико-математичний, факультет іноземної та слов'янської філології), тридцять три кафедри (Пшенична, 2018, с. 12). Місія СумДПУ полягає у здійсненні підготовки компетентних фахівців та формування нової генерації громадян України, здатних до творчої самореалізації в умовах сучасного суспільства, що передбачає створення сприятливого інноваційного середовища для забезпечення особистісного розвитку членів академічної громади на засадах загальнолюдських цінностей, академічної свободи та доброчесності, громадянської відповідальності, національної ідентичності й толерантності. Репрезентативними показниками поглиблення інноваційної та наукової складової освітнього процесу у СумДПУ є активізація діяльності 20 наукових шкіл, позитивна динаміка підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, успішна робота 3 спеціалізованих учених рад, збільшення обсягів наукової продукції та кількості наукових заходів, здійснення видань 10 наукових

журналів та збірників наукових праць, розширення географії освітніх послуг, зростання наукової активності студентів, посилення соціального партнерства, інтенсифікація конструктивної співпраці з європейською академічною спільнотою (зокрема в рамках проекту ЕРАЗМУС+), підтримка плідних взаємин із низкою міжнародних організацій: Фонд імені Роберта Боша (Німеччина), «Коло підтримки «Суми-Допомога» (Німеччина), Німецька служба академічних обмінів, Рада міжнародної освіти (США), Програма імені Фулбрайта (США), Корпус Миру (США), Французький центр мовного та культурного співробітництва «Альянс Франсез» (Франція) та ін.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, у результаті проведеного дослідження виокремлено етапи підготовки фахівців у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка:

1) *становлення закладу освіти (1924–1930 рр.)* як Сумських вищих педагогічних курсів і Сумського педагогічного технікуму, професіоналізації та українізації змісту освіти, активізації творчої ініціативи викладачів і студентів, апробації нових форм та методів організації освітнього процесу з урахуванням колективної й індивідуальної відповідальності за результати академічної та громадської роботи;

2) *розбудови Сумського інституту соціального виховання і Сумського педагогічного інституту (1930–1941 рр.)* відповідно до вимог соціалістичного будівництва, зміцнення матеріально-технічної бази, стабілізації системи підготовки кадрів для середніх шкіл, технікумів, робітфаків, запровадження чіткого планування академічної та наукової роботи, єдиних підручників і навчальних програм, посилення централізації, уніфікації, регламентації, русифікації, ідеологізації системи освіти;

3) *тимчасового припинення діяльності інституту (1941–1943 рр.)* внаслідок подій Другої світової війни;

4) *відбудови Сумського педінституту (1943–1973 рр.)*, що характеризувався профілізацією підготовки фахівців, поглибленням зв'язку з виробництвом в умовах дефіциту професорсько-викладацьких кадрів, слабкості матеріально-технічної бази, тризмінної роботи закладу, функціонуванням загальнонаукового факультету, що готував фахівців різних галузей народного господарства;

5) *стабілізації діяльності Сумського державного педагогічного інституту (1974–1985 рр.)*, переходу на нові освітні стандарти на основі зміцнення матеріально-технічної бази, розбудови відповідної інфраструктури, підвищення ефективності навчально-виховного, науково-дослідницького, культурно-спортивного напрямів роботи закладу;

6) *посилення освітнього і наукового потенціалу Сумського педагогічного інституту (1985–1999 рр.)*, визнання закладом вищої освіти першої категорії та реорганізація на Сумський державний

педагогічний університет імені А. С. Макаренка (1999 р.) у контексті курсу на демократизацію, деуніфікацію, гуманізацію, диверсифікацію вищої освіти, розширення спектру освітніх послуг, відкриття аспірантури, нових факультетів, спеціалізацій і спеціальностей;

7) інтеграції СумДПУ до європейського і міжнародного освітнього простору (з 1999 р. до сучасності), інтенсифікації підготовки педагогічних і науково-педагогічних кадрів для різних типів закладів освіти України та світу; проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, активізації соціального партнерства, посилення співробітництва з науковими установами, освітніми закладами України і зарубіжжя на засадах академічної свободи.

ЛІТЕРАТУРА

- Иванченко, А. В., Швачко, К. К. (1984). *Сумской государственной педагогический институт им. А. С. Макаренка*. Сумы (Ivanchenko, A. V., Shvachko, K. K. (1984). *Sumy State Pedagogical Institute named after A. S. Makarenko*. Sumy).
- Корж, Л. В. (1999). *Історія становлення та розвитку Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка*. Суми: РВВ СумДПУ (Korzh, L. V. (1999). *History of formation and development of Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko*. Sumy).
- Корж-Усенко, Л. В. (2018). *Концептуальні та організаційно-педагогічні засади розвитку освітнього процесу у вищій школі України (1905–1920 рр.)*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка (Korzh-Usenko, L. V. (2018). *Conceptual and organizational-pedagogical foundations of the educational process development in the higher school of Ukraine (1905–1920)*. Sumy).
- Купрійчук, В. (2011). Гуманітарний розвиток Української держави в добу П. Скоропадського. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*, 4, 18-24 (Kupriichuk, V. (2011). Humanitarian development of the Ukrainian state in the era of P. Skoropadskyi. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, 4, 18-24).
- Огнев'юк, В. О. (2003). *Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку (світоглядно-методологічний аспект)* (автореф. дис. д-ра філос. наук: 09.00.03). Київ (Ohneviuk, V. O. (2003). *Education in the system of values of sustainable human development (worldview and methodological aspect)* (DSc thesis abstract). Kyiv).
- Прохоренко, О. (2010). Науково-педагогічна інтелігенція як соціально-професійний прошарок в 1945–1955 рр. У В. М. Даниленко (Ред.), *Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.)*. (Ч. 1-3; ч. 2, сс. 177-208). Київ: Інститут історії України НАН України (Prokhorenko, O. (2010). Scientific-pedagogical intelligentsia as a socio-professional layer in 1945–1955. In V. M. Danylenko (Ed.), *Postwar Ukraine: Essays on Social History (second half of 1940s – mid 1950s)*. (Parts 1-3; Part 2, pp. 177-208). Kyiv: Institute of History of Ukraine, NAS of Ukraine).
- Пшенична, Л. В. (Ред.). (2018). *Звіт ректора Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка Лянного Юрія Олеговича – 2018 рік*. Суми: ФОП Цьома С. П. (Pshenychna, L. V. (Ed.). (2018). *Report of Rector of Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko Liannyi Yuri Olehovych – 2018*. Sumy).

Розовик, Д. Ф. (2004). *Національно-культурне будівництво в Україні у 1917–1920 рр.* (дис. д-ра іст. наук: 07.00.01). Київ (Rozovuk, D. F. (2004). *National-cultural construction in Ukraine in 1917–1920* (DSc thesis). Kyiv).

РЕЗЮМЕ

Корж-Усенко Лариса. Трансформація системи підготовки спеціалістів в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка: спроба історическої рефлексії.

В дослідженні виділені етапи трансформації системи підготовки спеціалістів в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка. Розкриті ведучі тенденції і особливості функціонування університету в залежності від впливу комплексу визначених факторів. Охарактеризовані зміни підходів до цілей, цінностей, принципів навчання і виховання студентської молоді в відповідності з вимогами суспільства, специфікою академічної середовища і курсом держави в області вищої освіти. Розкриті успіхи і труднощі в забезпеченні підготовки педагогічних і науково-педагогічних кадрів на базі Сумського педагогічного університету. Представлені форми і засоби впливу на формування молодого покоління в умовах академічної і вивченої роботи.

Ключевые слова: *підготовка спеціаліста, педагогічні і науково-педагогічні кадри, організація освітнього процесу, навчання, виховання, вище заклад освіти, університет.*

SUMMARY

Korzh-Usenko Larysa. Transformation of the system of specialists training at Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko: an attempt of historical reflection.

The stages of transformation of the system of training specialists at Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, the leading tendencies and peculiarities of functioning of the institution depending on the influence of a complex of factors, first of all, the needs of educational practice, state policy and changes in educational paradigms are revealed, namely: formation of an education institution (1924-1930) as Sumy higher pedagogical courses and Sumy teaching and technical school, Ukrainianization of the content of education, approbation of new forms and methods of teaching; development of Sumy Institute of Social Education and Sumy Pedagogical Institute (1930-1941) – strengthening of centralization, unification, regulation, Russification, ideologization of the education system; cessation of the Institute's activities as a result of the Second World War (1941-1943); restoration of Sumy Pedagogical Institute (1943-1973), profiling of specialists training, deepening of the connection with production, functioning of the general science faculty; stabilization of activity of Sumy State Pedagogical Institute (1974-1985) – transition to new educational standards on the basis of development of appropriate infrastructure, increase of efficiency of educational, research, cultural and sports directions; enhancement of the potential of Sumy Pedagogical Institute (1985-1999), reorganization into Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko (1999) in the context of the course on democratization, deunification, humanization, diversification of higher education; integration of SSPU into the European and international educational space (from 1999 to the present) – intensification of training and retraining of scientific and pedagogical staff; strengthening of cooperation with research institutions, education institutions of Ukraine and abroad.

Updating of approaches to the purpose, values, principles of education and upbringing of the student youth in accordance with the contextual changes in the academic environment and the state course in the field of higher education are characterized. The forms and means of influencing formation of the young generation in terms of academic and extracurricular work are presented.

Key words: specialist training, pedagogical and scientific-pedagogical staff, organization of educational process, upbringing, education, institution of higher education, university.

УДК 378.046-021.68:80 (477.7)

Василь Кузьменко

КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

ORCID ID 0000-0002-5424-8234

Ганна Чух

КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

ORCID ID 0000-0002-6831-4204

DOI 10.24139/2312-5993/2019.10/268-278

ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ВЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ПІВДНЯ УКРАЇНИ В 1959-1984 РР.

У статті на основі архівних матеріалів, документів профільного міністерства розкрито особливості функціонування системи післядипломної освіти вчителів філологічних дисциплін Півдня України в 1959-1984 рр. Зроблено висновок, що система підвищення кваліфікації як одна з підсистем післядипломної педагогічної освіти досліджуваного періоду характеризується частими спробами реформування всієї освітньої галузі й мовно-літературної освіти зокрема та переорієнтацією й перепідготовкою вчителів відповідно до вимог часу. Визначено позитивні тенденції, що є актуальним для екстраполяції досвіду післядипломної освіти вчителів філологічних дисциплін Півдня України в сучасний освітній простір.

Ключові слова: післядипломна освіта, філологічні дисципліни, система підвищення кваліфікації вчителів Півдня України.

Постановка проблеми. Реалізація нових засад підвищення кваліфікації педагогічних кадрів потребує ретроспективного аналізу цього процесу: дослідження системи національної післядипломної освіти сприяють віднайденню способів підвищення її ефективності. Історико-педагогічні пошуки дають можливість констатувати низку закономірностей розвитку, позитивні чинники і недоліки в організації процесу підвищення кваліфікації, у тому числі й учителів філологічних дисциплін, характерні особливості функціонування, можливості та перспективи модернізації.

Аналіз актуальних досліджень. Різні аспекти функціонування системи підвищення кваліфікації як однієї з підсистем післядипломної педагогічної освіти вивчали вітчизняні науковці. Нами здійснено аналіз історико-педагогічних пошуків С. В. Крисюка (Крисюк, 1997),